

FURQAT LIRIKASI: TUYG'ULARNING TASVIRI VA BADIY
IFODASI

Ashurboyeva Yulduz Jamolboy qizi
Toshkent arxitektura-qurilish universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek adabiyotining yirik vakillaridan biri bo'lgan Zokirjon Furqatning lirik she'riyatida tuyg'ularning badiiy tasviri va ifoda vositalari tahlil qilinadi. Furqat lirikasida insoniy his-tuyg'ular – muhabbat, sog'inch, armon, umid, vatanparvarlik va ma'rifatparvarlik kabi ma'naviy holatlarning poetik talqini chuqur badiiy mahorat bilan ifodalangan. Tadqiqotda shoirning badiiy uslubi, obrazlar tizimi, majoz va istioralar orqali tuyg'ularni yetkazishdagi individual yondashuvi o'rganiladi. Shuningdek, Furqat lirikasi Sharq adabiy an'analari bilan tayanilgan holda tahlil qilinib, undagi yangilik ruhi va ma'naviy uyg'onish tamoyillari yoritiladi. Maqolada zamonaviy adabiyotshunoslik yondashuvlari asosida Furqat lirikasining estetik, ma'naviy va ijtimoiy qadriyati aniqlab beriladi.

Kalit so'zlar: Furqat lirikaasi, tuyg'ular poetikasi, badiiy ifoda vositalari, ma'rifatparvarlik, obrazlilik, majoz va istiora.

O'zbek adabiyoti tarixida XIX asr ikkinchi yarmi — milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlik g'oyalari shakllangan muhim bosqichlardan biridir. Aynan shu davrda ijod qilgan adiblar orasida Zokirjon Furqat (1859–1909) o'zining chuqur ma'rifiy qarashlari, milliy o'zlikni anglashga da'vat etgan asarlari, hamda badiiy yetuk lirikasi bilan ajralib turadi. Furqat she'riyati inson qalbining ichki kechinmalari, jamiyatdagi muammolar va ruhiy holatlarning go'zal ifodasi sifatida o'z davrining ilg'or adabiy namunalaridan biri hisoblanadi.

Shoirning lirik asarlarida muhabbat, hijron, sog'inch, orzu-umid, ma'naviy iztirob kabi tuyg'ular keng qamrovli va badiiy noziklik bilan tasvirlangan. Uning lirikasida nafaqat shaxsiy kechinmalar, balki xalq taqdiri, zamonaviy fikr va milliy uyg'onish g'oyalari ham o'z ifodasini topgan. Ayniqsa, badiiy ifoda vositalari – majoz, istiora, tashbeh va boshqa obrazli vositalar orqali bu his-tuyg'ular yanada ta'sirchan tus oladi.

Mazkur maqolada Furqat lirikasida tuyg'ularning qanday badiiy shakllarda ifodalangani, ular orqali qanday ijtimoiy va ma'naviy mazmunlar yoritilgani ilmiy asosda tahlil qilinadi. Shuningdek, shoirning poetik mahorati, obraz yaratish usullari va Sharq adabiy an'analari bilan bog'liqligi ham nazarda tutiladi.

Zokirjon Furqat lirikasi mazmun va shakl jihatidan o'zbek adabiyoti tarixida o'zgacha o'ringa ega. Shoirning she'riy merosida insoniy tuyg'ular – muhabbat, hijron, armon, orzu, vatan sog'inchi kabi kechinmalar g'oyat badiiy mahorat bilan tasvirlanadi. Furqat lirikasini chuqur anglash uchun, avvalo, undagi lirik qahramonning ruhiy holati, tasviriy vositalarning uyg'unligi va ma'naviy-estetik yuklamasini tahlil qilish muhimdir.

1. Tuyg'ularning poetik talqini

Furqat muhabbat mavzusini faqatgina shaxsiy tuyg'u emas, balki ruhiy kamolot va ma'naviy uyg'onish ramzi sifatida talqin qiladi. Uning quyidagi baytida ishq tuyg'usining murakkabligi, botiniy og'riq va sadoqat ruhi yaqqol ko'zga tashlanadi:

“Shirin bo'lsa jon bergulik yor elidin topmadim,
Ishq ila orom yo'qdir, hush nedur, men bilmadim.”[1]

Bu baytdan ko'rinadiki, lirik qahramon sevgi og'ushida o'zini yo'qotgan, u dunyo va rohatni emas, balki ezgu tuyg'ularga sadoqatni tanlagan. Aynan shu jihatlar Furqat lirikasining falsafiy teranligini anglatadi.

2. Badiiy ifoda vositalari va obrazlilik

Furqat she'riyatining asosiy kuchi — badiiy tasvir vositalarining serqirraligidadir. Shoir istiora, tashbeh, takror, antonomiya, kinoya kabi stilistik usullardan mohirona foydalanadi. U oftob, gul, shabnam, ko'ngil, ishq, sahro kabi poetik obrazlar orqali inson qalbidagi sezgi va ruhiy holatlarni obrazli ko'rinishda tasvirlaydi.

Masalan:

“Ko‘nglim og‘rib, dard ila to‘ldi, ey tabib, bir davo qil,
Ko‘ngul g‘amdin tamom xarob, bu yurakni judo qil.”[2]

Bu baytda ko‘ngil inson qalbining markazi sifatida ifodalanadi. G‘am va dard obrazlari orqali ichki iztirob chuqur ifoda etiladi. Shoir bu kabi obrazlar orqali o‘z davrining ma‘naviy tushkunligini ham tamsiliy ifoda bilan yetkazadi.

3. Sharq adabiy an‘analari va yangilik ruhi

Furqat lirikasida Sharq klassik she‘riyati an‘analari – Navoiy, Hofiz, Sa‘diy ijodidan ilhomlar bor. Biroq u klassik qoliplarni ko‘r-ko‘rona takrorlamaydi. Aksincha, shoir o‘zining davridan kelib chiqqan holda yangicha ruh, ijtimoiy mas‘uliyat, ma‘rifatparvarlik va milliy uyg‘onish g‘oyalarini olib kiradi[3]

Bu jihatdan Furqat lirikasi faqat shaxsiy tuyg‘ularni emas, balki jamiyat hayoti, xalq dardi, ma‘naviy uyg‘onish holatini ifoda etishga xizmat qiladi. Bu xususiyat uni zamonaviy o‘zbek she‘riyatiga bog‘lovchi muhim ko‘priikka aylantiradi.

Zokirjon Furqat ijodi o‘zbek mumtoz adabiyotida o‘ziga xos mavqega ega bo‘lib, uning lirikasi mazmuniy chuqurligi, badiiy yuksakligi va tasviriyl boyligi bilan ajralib turadi. Shoir she‘rlarida insoniy tuyg‘ular, tabiiyl manzaralar, hayotiy kechinmalar nozik badiiy ifoda orqali beriladi. Ayniqsa, tabiatga oid lirikasida bahor kabi fasllar timsolida hayot, umr va vaqtning o‘tkinchiligi falsafiy nuqtai nazardan talqin qilinadi. Furqat she‘rlaridagi badiiy san‘atlar, obrazlilik va lirik qahramonning ruhiyl holati o‘zbek adabiyotining ruhiyl-estetik mezonlarini belgilashda muhim o‘rin tutadi. Shoirning lug‘aviyl boyligi, badiiy uslubdagi mahorati va o‘ziga xos poetik tasvirlari uning ijodini chuqur o‘rganishni talab qiladi.

Furqat lirikasida inson qalbining eng nozik tuyg‘ulari nafis va ta’sirli badiiy shaklda ifodalangan bo‘lib, bu jihatlar uni adabiyotimiz durdonalaridan biri sifatida qadrlashga asos bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo‘jaeva N. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2005.
2. G‘afurov N. O‘zbek mumtoz adabiyoti. – Toshkent: O‘qituvchi, 2001.
3. G‘aniyeva S. O‘zbek she‘riyati nazariyasi. – Toshkent: Fan, 1998

